

Ünite 8: Türkiye Cumhuriyeti'nde Eğitim

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti, diğer alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da Osmanlı Devleti'nden önemli bir miras devralmıştır. Bu mirasın en olumlu boyutu, temelleri 18. yüzyıla kadar inen modern eğitim kültürü ve kurumlandır.

Osmanlı Devleti; "Batıya karşı var olmak için Batılılaşmak" olarak özetlenebilecek bir anlayışla askerî eğitim eksenli bir modernleşme sürecine girmişti. İlk Batı tipi askerî okulun açılışıyla (1775) başlayıp

Mondros Mütarekesi ile sona eren Osmanlı modernleşme döneminin yarısına yakın bir zaman dilimi, aşağı yukarı yalnız askerî eğitimin yenileşmesiyle geçmişti.

Askerî muhalefetin yok edilmesinden sonra açılan iki okul. Mekteb-i Tıbbiye [Tıp Okulu] ve Mekteb-i Harbiye [Harp Okulu], yeni kurulan ordunun subay ve doktor ihtiyacını karşılamaya başladı.

Eğitim Sisteminin Dayandığı Esaslar ve Modernleşme Hareketleri

Türkiye Cumhuriyeti eğitim sisteminin dayandığı esaslar, Mustafa Kemal Atatürk'ün görüşleri; Türk eğitimini yeniden yapılandıran yasal düzenlemeler ve uygulamalar; parti ve hükümet programları; eğitim şuraları ve bunlara öncülük eden kongre ve komisyonların kararları; AB Müktesebatı şeklinde sıralanabilir. Ayrıca, birçok yasa ve yönetmelik, sistemin yapısı ve işleyişi üzerinde farklı derecelerde etkili olmuştur.

Atatürk'ün Eğitim Düşüncesi

Türk milletini emperyalizmin boyunduruğu altına girmekten kurtaran Türk İstiklal Harbi'nin Başkomutanı ve Modern Türkiye'nin kurucu lideri Mustafa Kemal Atatürk'ün, eğitim sorunlarına eğilmemesi mümkün değildi. Nitekim o, daha Türk Kurtuluş Savaşı'nın en kritik günlerinde, Sakarya Muharebesi arifesinde, Ankara'da bir Maarif Kongresi toplayarak, eğitimci ve öğretmenlerin ülkenin eğitim sorunlarını tartışmalarına ve geleceğe yönelik çözümler üretmelerine zemin hazırlamıştı. Mustafa Kemal Paşa, bu kongrenin açılışında yaptığı konuşmada, Osmanlı'dan devralman eğitim mirasının millîlikten uzak, kozmopolit bir karaktere sahip olduğunu ileri sürmüştü. Paşa'ya göre, son yüzyıllarda Batı karşısında yaşanan gerilemenin en önemli nedeni, bu süreçteki eğitim sistemi olup bundan dolayı, milletin bağımsızlık ve refahını sürdürmek için her şeyden önce millî bir eğitim sistemine sahip olmak gerekiyordu. Atatürk'ün görüşleri, 1973'te yürürlüğe giren Millî Eğitim Temel Kanunu'nda yer alan Türk Eğitim Sisteminin Temel İlkeleri'nin de fikrî temellerini oluşturmuştu.

Eğitim Devrimleri

Öğretim Birliği ve Laik Eğitim

Cumhuriyetin ilanıyla başlayan altı aylık süreçte TBMM, rejimi kuran ve temel niteliklerini belirleyen beş yasa çıkarmıştır. Bunlardan 3 Mart 1924'te kabul edilip **İnkılap Kanunları** diye adlandırılan yasalar, rejimin biçimlenmesi için olduğu kadar eğitim sisteminin yapılanması bakımından da önemlidir. Bu yasaların ortak hedefi Türkiye'yi laikleştirmektir. Yasalardan biri Halifeliği, bir diğeri fier'iyeye ve Evkaf Vekâleti'ni kaldırarak Tanzimat'tan beri sürmekte olan laikleşmeyi nihai aşamaya getirmiştir. Bir ay sonra kabul edilecek Teşkilat-ı Esasiye Kanunu [1924 Anayasası] İslam'ın devletin resmî dini olduğu hükmüne yer verse de hedef laikleşmedir. Nitekim 1926 yılında Türk Medenî Kanunu'nun kabulü, 1928 yılında ise resmî dinle ilgili ibarenin kaldırılması ile devlet ve toplum hayatının laikleşme süreci büyük ölçüde tamamlanmıştır.

Öğretim Birliğinin

Gerçekleştirilmesi: Adındaki "tevhid-i tedrisat" ibaresinden de anlaşılacağı gibi Tevhid-i Tedrisat

Kanununun esas amacı öğretimi birleştirmektir. Tevhid- i Tedrisat Kanunu'nun nihai hedefi, TBMM Başkanlığına sunulan kanun teklilinin gerekçesinde vurgulanmıştır. Gerekçeye göre Kanun, Türliye Cumhuriyeti'nin **ulus devlet** niteliğinin güçlendirilmesi bakımından hayati öneme sahiptir.

Eğitimde Laikleşme ve Din Eğitimi: Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun da içinde bulunduğu 3 Mart 1924 tarihli üç yasa "Türkiye'yi laikleştiren kanunlar" olarak da adlandırılmaktadır.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu, din eğitimini düzenleyen tek maddeye sahiptir. Bu madde, din alanında uzmanlar yetiştirmek üzere Darülfünun bünyesinde bir **İlahiyat Fakültesi** ile imam ve hatip yetiştirmek amacıyla **imam ve hatip mektepleri** açılmasını hükme bağlamıştı.

Yabancı Okullar ve Laiklik: Tevhid-i Tedrisat Kanunu, **yabancı okullarda** da "öğretim birliğı" ve "laik eğitim" ilkelerinin uygulanmasını sağladı. Cumhuriyet hükümetleri bu okullarda din propagandası yapılmasını ve dinî sembol ve resimlerin kullanılmasını yasakladı. Bu yasaklara uymayan bazı yabancı okullar kapatıldı.

Karma Eğitim

Kız ve erkek öğrencilerin aynı mekânda öğrenim gördüğü eğitim durumuna karma eğitim denir.

Türkiye'de ilköğretimin dışındaki ilk karma eğitim uygulaması, Millî Mücadele yıllarında işgal altındaki İstanbul'da meydana geldi. 1920 yılında, Dârülmualimat-ı Âliyeden [Yüksek Kız Öğretmen Okulu] ayrılan İnas Darülfünunu [Kız Üniversitesi] Darülfünuna [bu tarihe kadar yalnız erkeklerin devam ettiği Üniversite] bağlandı. Bu yeni yapılanma planına göre, Darülfünunda aynı fakülte veya bölümün kız ve erkek öğrencileri günün ayrı saatlerinde ders göreceklerdi.

Harf İnkılabı ve "Millet Mektepleri"

Türkiye'de Tanzimat'tan sonra yoğun bir alfabe tartışması başlamıştır. Alfabe tartışmasını başlatanların çıkış noktası, yüzyıllardan beri kullanılmakta olan Arap alfabesinin Türkçenin gramer ve ses yapısına uygun olmadığı tezi idi. 1928 yılında yayımlanan 1353 sayılı Yasa ile resmen, Latin esaslı yeni **Türk** alfabesine geçildi.

Darülfünun Reformu

Darülfünun'un çalışmalarını yeterli bulmayan Cumhuriyet hükümeti, 1932 yılında İsviçreli Prof. Albert Malche'i Türkiye'ye davet ederek Darülfünunun düzeltilmesi için çözüm önerilerini içeren bir rapor hazırlamasını istedi. Prof. Malche hazırladığı raporda Türkiye'nin geleceğı için bu kurumda köklü bir reform yapılması gerektiğini belirtti. Bu görüş ve gelişmelere paralel olarak 1933 yılında yapılan yasal düzenlemelerle Darülfünun kapatıldı ve yerine İstanbul Üniversitesi kuruldu.

Anayasalar

Her ülkede olduğu gibi Türkiye'de de eğitim politikalarına yön veren temel unsur, anayasalardır. Fakat anayasalar, yapıları gereğı, her konuda olduğu gibi eğitim hakkında da genel esaslara yer vermiştir. Bu yüzden, hükümetlerin icraatları, daha çok, anayasaya aykırı olmamak kaydıyla, yasalar, eğitim şûralarında alınan kararlar, parti programları vb. faktörler tarafından biçimlendirilmiştir.

Milli Eğitim Temel Kanunu

1973 yılında yürürlüğe giren, 1989 yılında amaç ve ilkelerinde bazı değişiklikler yapılan Millî Eğitim Temel Kanunu'nda; Türk millî eğitim sisteminin genel ve özel amaçları, temel ilkeleri, eğitim sisteminin genel yapısı, her derece ve türdeki kurum ve kuruluşları, öğretmenlik mesleğı, okul bina tesisleri, eğitim araç ve gereçleri, eğitim ve öğretim alanındaki görev ve sorumluluklar ile ilgili maddeler yer almaktadır. Kanun, Türk millî eğitiminin temel ilkelerini belirlemiştir.

Hükümet ve Parti Programları

Her ülkede olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti'nde de eğitim politikalarını yönlendiren en önemli

faktörlerden biri, iktidarların hükümet programları olmuştur. Hükümetlerin eğitim politikalarının biçimlenmesinde ise iktidar partilerine ait programların belirleyici bir rolü vardır. Türk eğitim sistemine yön veren felsefi ve siyasi ilkelerin belirlenmesi ile örgütsel yapılanmada en büyük rolü, Erken Cumhuriyet Dönemine ait Cumhuriyet Halk Partisi [CHP] programları oynamıştır. 1931 yılına ait CHP Parti Programı Cumhuriyet eğitiminin esaslarını belirlemiştir.

Milli Eğitim Şuraları

Türkiye Cumhuriyeti'nde hükümetlerin eğitim politikalarını yönlendiren unsurlardan biri de millî eğitim şûralarının almış olduğu kararlardır. Şûraların temelini, ülkenin eğitim sorunlarını görüşmek ve çözüm önerileri geliştirmek üzere 1921'de Ankara'da toplanan **Maarif Kongresi** oluşturmaktadır. Temmuz 1923 - Ocak 1926 tarihleri arasında üç kez toplanan **Heyet-i İlmiye** [Bilim Kurulu] Ter, Cumhuriyetin ilk yıllarında millî eğitim sistemine şekil veren tavsiye kararları almıştır. Bunlardan biri son toplantıda aldığı **Talim ve Terbiye** Dairesi'nin kurulması kararıdır. Adı geçen daire 1926'da yürürlüğe giren **Maarif Teşkilatına Dair Kanun** ile kurulmuştur.

Avrupa Birliği Müktesebatı

Türkiye, AB tarafından yürütülen Eğitim Programları (Socrates, Comenius, Erasmus, da Vinci) ile ilgili yükümlülüklerini yerine getirdiği gibi bunların sunduğu imkânlardan da faydalanmaktadır. Türkiye 1999 yılında imzalanan ve Avrupa'da bir ortak yükseköğretim alanı oluşturmayı öngören **Bologna Bildirgesi** tarafından getirilen kriterleri de karşılamaya çalışmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı: Kuruluş ve Teşkilat

Sistem Birliğinin Sağlanması

Cumhuriyet rejimi Osmanlı'dan birbirine paralel olarak gelişmiş iki sistem devralmıştır. 19. yüzyılda geleneksel eğitimin yanında modern eğitimin de gelişip örgütlendiği bütün ülkelerde bu ikili yapı ortaya çıkmıştır.

Fransa 20. yüzyılın başında laik cumhuriyet için tehdit oluşturduğu gerekçesiyle geleneksel eğitime son vererek, **tek millet - tek eğitim** anlayışını hayata geçiren ilk devlet olmuştur.

Sistemin Yeniden Yapılandırılması

Eğitim sistemini yapısal olarak düzenlemeye yönelik ikinci adım, 1926 yılında 789 sayılı **Maarif Teşkilatına Dair Kanun'un** yürürlüğe girmesi olmuştur. Bu Kanun, Maarif Vekâleti örgütünün bütünüyle ilgili tanımlamalar yapmak yerine Cumhuriyetin eğitim misyonu bakımından önemli bazı stratejik yenilikler getirmiştir.

Çok Partili Demokratik Dönem

1961 yılında çıkarılan 222 sayılı **İlköğretim ve Eğitim Kanunu**, ilköğretimin Bakanlık teşkilatındaki yeri, örgütlenme biçimi ve ildeki ilköğretim görevlileri/teşkilatı ile ilgili hükümlere yer vermiştir. Bu kanunun ilköğretim kurumları ve öğretim süresiyle ilgili maddelerinde 1973, 1997 ve 2012 yıllarında önemli değişiklikler yapılmıştır. Türk eğitim sistemini bir bütünlük içinde ele alması bakımından son derece önemli bir konuma sahip olan 1973 yılında çıkarılan 1739 sayılı **Millî Eğitim Temel Kanunu**, Türk eğitim sistemini örgün eğitim ve yaygın eğitim olmak üzere iki ana bölüme ayırmıştır. Kanun, Türk millî eğitiminin düzenlenmesinde esas olan amaç ve ilkeler, eğitim sisteminin genel yapısı, öğretmenlik mesleği, okul bina ve tesisleri, eğitim araç ve gereçleri ve devletin eğitim ve öğretim alanındaki görev ve sorumluluğu ile ilgili temel hükümleri bir sistem bütünlüğü içinde kapsar.

Milli Eğitim Bakanlığı Teşkilatı

Türkiye Cumhuriyeti'nde eğitimin üst sistemleri, Millî Eğitim Bakanlığı İMEB örgülü, Yüksek Öğretim Kurulu ve Üniversitelerarası Kurul'dur. 2011/652 sayılı KHK, yukarıdaki amaçları gerçekleştirmek için

MEB teşkilatını da aşağıdaki şekilde düzenlemiştir. Kararnameye göre MEB teşkilatı; merkez, taşra ve yurt dışı teşkilatlarından oluşmaktadır.

Merkez Teşkilatı

MEB merkez örgütü bakan, müsteşar ve yardımcıları, Talim ve Terbiye Kurulu, ana hizmet birimleri, danışma ve denetim birimleri ile yardımcı birimlerden oluşmaktadır.

Bakan: Bakanlık örgütünün en üst amiri olan bakan, Bakanlığı, anayasaya, kanunlara, hükümet programına ve Bakanlar Kurulunca belirlenen politika ve stratejilere uygun olarak yönetmekle yükümlüdür. TBMM Hükümeti'nin kuruluşundan bugüne (1920-2013) 62 Millî Eğitim bakanı görev yapmıştır.

Müsteşar ve Müsteşar Yardımcıları: Müsteşar, bakandan sonra gelen en üst düzey kamu görevlisidir. Bakanlık hizmetlerini, bakan adına ve onun emir ve yönlendirmesi doğrultusunda düzenler ve yürütür. Müsteşara yardımcı olmak üzere müsteşar yardımcıları görevlendirilebilir.

Bakanlık Müşavirleri: Bakanlıkta, özel önem ve öncelik taşıyan konularda bakana yardımcı olmak üzere bakanlık müşavirleri atanabilmektedir.

Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı ve Millî Eğitim Şurası: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı ve Millî Eğitim Şurası, Millî Eğitim Bakanlığının danışma ve karar organlarıdır. Her ikisi de 1926 yılında yürürlüğe giren 789 sayılı Maarif Teşkilatına Dair Kanun'un ilgili hükümleri uyarınca oluşturulmuştur.

Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı: 1926'da Talim ve Terbiye Dairesi adıyla kurulmuştur. Adı birkaç kez değişmiş ve nihayet 1983 yılında bugünkü şeklini almıştır. 2011 tarih 652 sayılı KHK tarafından "Bakanlığın bilimsel danışma ve karar organı" olarak tanımlanmıştır.

Yurt Dışı Teşkilatı

Millî Eğitim Bakanlığı yurt dışı teşkilatı kurmaya yetkilidir. Yurt dışında çalışan Türk vatandaşlarının öğrenim çağındaki çocuklarını okutmak, yükseköğrenim görmek üzere yurt dışına giden öğrencilerin işlerini yürütmek üzere MEB'in yurt dışında da örgütü vardır.

Çalışma Grupları

Millî Eğitim Bakanlığı görev alanına giren konularla ilgili olarak çalışmalarda bulunmak üzere diğer bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, özel sektör temsilcileri ve konu ile ilgili uzmanların katılımıyla geçici çalışma grupları oluşturabilmektedir.

Milli Eğitim Sisteminin Genel Yapısı ve Gelişimi

Örgün Eğitim

Örgün eğitim; belirli yaş grubundaki ve aynı seviyedeki bireylere, amaca göre hazırlanmış programlarla, okul çatısı altında düzenli olarak yapılan eğitimidir. Örgün eğitim; okulöncesi, ilkökul, ortaokul, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarını kapsamaktadır.

Yaygın Eğitim

Yaygın eğitimin özel amacı, örgün eğitim sistemine hiç girmemiş ya da herhangi bir kademesinde bulunan veya bu kademedен çıkmış vatandaşlara, örgün eğitimin yanında veya dışında; okuma - yazma öğretmek, eksik eğitimlerini tamamlamaları için sürekli eğitim imkânları hazırlamak; çağımızın bilimsel, teknolojik, iktisadi, sosyal ve kültürel gelişmelerine uymalarını sağlayıcı eğitim imkânları hazırlamak; millî kültür değerlerimizi koruyucu, geliştirici, tanıtıcı, benimsetici nitelikte eğitim yapmak vs.dir.

Okulöncesi Eğitim

Okulöncesi eğitim, isteğe bağlı olarak zorunlu ilköğretim çağına gelmemiş çocukların eğitimini

kapsamaktadır. Okulöncesi eğitim için üst yaş sınırı, ilköğretime başlama yaşıyla ilgili düzenlemelere göre değişmiştir. 2012 yılında İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nda (1961/222) yapılan düzenlemeyle Türkiye Cumhuriyeti eğitim sistemi dörder yıllık ilkokul ortaokul ve lise şeklinde yapılandırırken 7 olan ilköğretime başlama yaşı, 66-72 aylıklar velinin isteğine bağlı olmak kaydıyla 6'ya indirilmiştir. Böylece okulöncesi eğitim çağı 3-5 yaş grubu olarak belirlenmiştir.

İlköğretim

2012 yılında 1961 yıl ve 222 sayılı **İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nda** yapılan düzenlemeler Türk okul sisteminde / ilköğretimde ciddi değişiklikler getirmiştir. Son düzenlemeye göre mecburi ilköğretim çağı 6-13 yaş grubundaki çocukları kapsamaktadır.

Ortaöğretim

Türk eğitim sisteminde ortaöğretim, ilköğretime dayalı, en az dört yıllık genel, mesleki ve teknik öğretim kuramlarının tümünü kapsamaktadır. Ortaöğretimin amacı, öğrencilere asgari ortak bir genel kültür vermek, birey ve toplum sorunlarını tanıtmak ve çözüm yolları aramak, ülkenin sosyo-ekonomik ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunacak bilinci kazandırarak öğrencileri ilgi, yeti ve yetenekleri doğrultusunda hem yükseköğretime hem mesleğe/iş alanlarına ve geleceğe hazırlamaktır.

Cumhuriyet Dönemi'nde ortaöğretimin gelişimini genel ve mesleki teknik öğretim şeklinde iki grupta ele alarak incelemek gerekir.

Yükseköğretim

Yükseköğretimin amacı, "ülkenin bilim politikasına, toplumun yüksek düzeyde ve çeşitli kademelerdeki insan gücü gereksinimine göre öğrencileri ilgi, yeti ve yetenekleri doğrultusunda yetiştirmek, bilimsel alanlarda araştırmalar yapmak", bunların sonuçlarını toplum ve insanlığın hizmetine sunmaktır.

Öğretmen Yetiştirme

Türkiye'de öğretmen yetiştiren kurumlar Cumhuriyet'in kuruluşundan 1982 yılına kadar. Millî Eğitim Bakanlığına bağlı olarak faaliyet göstermiştir. Söz konusu tarihte ise bu kurumlar tümüyle üniversitelere devredilmiştir.